

"Hva vi er, har Gud vært, og hva Gud er, skal vi bli".
Kritikk av treenighetslæren i mormonismen, Oneness Pentecostalism og
trosbevegelsen.

Sammendrag

Mormonismen og deler av pinsebevegelsen er avvisende til treenighetslæren. Hvorfor har disse bevegelsene, som ønsker å fornye den opprinnelige kristendom, adoptert modernitetens kristendomskritikk på dette punkt?

Mormonismen avviste tidlig den oldkirkelige distinksjon mellom én guddommelig natur og tre guddommelige personer som uttrykk for hellenistisk innflytelse. I stedet forstår en de bibelske antropomorfe gudsbeskrivelser som bokstavelige ut fra den forutsetning at Gud er et menneske som har realisert det potensial for guddommeliggjøring alle mennesker har. På denne vandringen er Jesus vårt forbilde og inspirator. Avvisningen av kirkens lære om den treenige Gud synes på denne måten å føre til betydelige endringer også i menneskesyn og frelsesforståelse.

Pinsebevegelsen har normalt ikke avvist treenighetslæren. Unntaket er den såkalte Oneness Pentecostalism, som ser Sønnen og Ånden som ulike framtredelesformer for den éne Gud og derfor bare døver i Jesu navn. I trosbevegelsen er dette kombinert med elementer fra mormonismen, slik at en også her forstår skillet mellom Gud og menneske som et moralsk skille som skal overvinnnes gjennom åndelig disiplin og rett innsikt. Kombinert med karismatisk helbredelsesforskynnelse innebærer det at en oppfatter sykdom som uttrykk for at verden er underlagt Satans herredømme; ved å tro som Gud skal mennesket på samme måte som Jesus gjorde det, binde Satan og sikre menneskets helse og lykke. Dette kan kombineres med en ensidig kenose-kristologi som hevder at Jesus overvant de onde makter på en måte som prinsipielt sett også er åpen for oss.

Treenighetslæren i de oldkirkelige bekjennelser er forankret i en forståelse av forskjellen mellom Gud og menneske som absolutt. Skal det bygges bro over denne forskjellen, må Gud gjøre det, og treenighetslæren prøver å fastholde tanken om Guds selvåpenbaring i tid og rom

uten at guddommeligheten svekkes. Ved å motta denne åpenbaring i tro, settes mennesket i stand til å ta det skapte i bruk på skapelsens opprinnelige premisser. Når en erstatter dette med en modell hvor motsetningen mellom Gud og menneske tolkes i moralske kategorier, problematiseres det skapte, og målsetningen for menneskets utvikling blir frigjøring fra skaptheten.

Hvordan kan en slik avvisning av felles kristen lære om treenigheten ha en såpass bred appell? Kanskje fordi en ser den bruk av filosofiske kategorier oldkirken gjorde for å uttrykke sin treenighetslære som en parallell til den en ser som dagens folkekirkers ukritiske tilpasning til vår tids tenkning. Det er imidlertid en svært unyansert tilnærming til treenighetslæren i de oldkirkelige bekjennelser.

Nøkkelord

Treenigheten, gudslære, menneskesyn, frelseslære, mormonismen, Oneness Pentecostalism, trosbevegelsen, karismatikk

Abstract

Mormonism and parts of the Pentecostal movement reject the traditional doctrine of the Trinity. Why have these movements, which want to renew the original understanding of the Christian faith, adopted this aspect of modernity's critique of Christianity?

Mormonism reject the distinction of the old church between the one divine nature and the three divine persons as an expression of Hellenistic influence. The Mormons understand the biblical anthropomorphisms literally, interpreting them from the presupposition that God is a human who has fully realized the human potential for divinization. On our journey toward this goal, Jesus is our model and inspiration. The rejection of the tradition doctrine of the Trinity thus implies significant alterations also in terms of anthropology and soteriology.

The Pentecostal movement normally does not reject the doctrine of the Trinity. The exception is Oneness Pentecostalism, which considers the Son and the Spirit as different modes of appearance of the same God, and therefore only performs baptisms in Jesus' name. In the

faith movement this is combined with elements from the doctrine of Mormonism issuing in a common emphasis on the understanding of the difference between God and human as a moral difference to be overcome through spiritual discipline and right knowledge. When this is combined with a charismatic emphasis on healing, one tends to understand illness as a result of the world being dominated by Satan. The task of the believer is then, following in the footsteps of Jesus, to take Satan captive and thus realize human health and wealth. This may be combined with a one-sided kenotic Christology, interpreting Jesus' victory over the evil powers as something that also is possible for us in basically the same way.

The doctrine of the Trinity in the confessions of the old church is founded on the understanding of the difference between God and human as absolute. It can then only be bridged from God's side, and the doctrine of the Trinity is an attempt to maintain that God actually has revealed himself within time and space without divinity thereby being altered. By receiving this revelation in faith, humans are enabled to relate to the created world as originally intended. By replacing this with a model according to which the difference between God and humans is interpreted in moral categories, one makes the created world into a problem, and the goal for human development is seen in the humans' liberation from the restrictions of creation.

How can this rejection of the ecumenical Christian understanding of the Trinity have such a broad appeal? One may understand the old church's adoption of philosophical categories to express the doctrine of the Trinity as a parallel to what is considered as uncritical accommodation to contemporary philosophies within the established Churches. If this is the case, however, it represents a rather crude approach to the doctrine of the Trinity in the confessions of the old church.

Keywords

The doctrine of the Trinity, the doctrine of God, anthropology, soteriology, Mormonism, Oneness Pentecostalism, faith movement, charismatics

1. Kritik av treenighetslæren

Treenighetslæren er et viktig kjennetegn ved kristen gudstro. De nytestamentlige utsagn om forholdet mellom Faderen og Sønnen ble allerede hos kirkefedrene og på de første konsiler oppfattet som uttrykk for at de to både er identiske og forskjellige, og tidlige bekjennelsestekster tyder på at en tenkte om Ånden på samme måte. De trinitariske formuleringene i NT fikk også, selv om de ikke er mange, tidlig stor betydning. Særlig viktig er her utvilsomt Matt 28,19, som kom til å forankre dåpsbekjennelsen og dermed veien inn i det kristne fellesskap. Alle sentrale oldkirkelige bekjennelsestekster ble dermed eksplisitt trinitariske både i innhold og struktur.

Treenighetslæren har likevel vært utsatt både for kritikk og alternative fortolkninger. Uten å avvise treenigheten har noen villet legge mer vekt på enten treheten eller enheten; i slike tilfelle snakker vi gjerne om triteisme eller modalisme (Fader, Sønn og Ånd er ulike værensmåter eller *modi* av den éne Gud). Eksplisitt trinitetskritikk har vi i oldkirken i form av arianismen som hevdet at tanken om Guds enhet utelukket at Sønnen (og Ånden) kunne være fullt ut guddommelig, og på reformasjonstiden gjorde lignende tanker seg gjeldende i den socinianske bevegelse. Opplysningstenkernes krav om en rasjonell forankring av gudstroen gjorde filosofisk kritikk av treenighetslæren mer utbredt, og unitarisme, som forener troen på den éne Gud med en forståelse av Jesus som et inspirert og forbilledlig menneske, har i nyere tid fått et visst rom. Forståelsen av den historiske Jesus i klassisk liberalteologi beveger seg også i denne retning. De aller fleste kirker holder likevel fast på treenighetslæren som grunnleggende både for lære og liturgi, slik at et organisert gudstjenesteliv preget av unitarisk lære og spiritualitet må derfor sies å være et nokså margint fenomen.¹

Unntak fra denne regelen finnes imidlertid. Mormonismen eller Jesu Kristi kirke av de siste dagers hellige er et eksempel på en stor og omfattende bevegelse som, til tross for at den forstår Bibelen som hellig skrift, likevel tar tydelig avstand fra treenighetslæren i de klassiske kristne bekjennelser, og vi har noe av det samme innen den del av pinsebevegelsen som gjerne omtales som Oneness Pentecostalism. Hva er grunnen til det? Disse bevegelsene oppfatter seg selv i utgangspunktet som fornyere av den sanne og opprinnelige kristendom. Hvorfor har de da adoptert et så sentralt trekk av modernitetens kristendomskritikk som dens

¹Ifølge Wikipedia hadde f. eks. Den norske Unitarkirke i 2008 110 medlemmer.

skepsis til treenighetslæren? Er det noen form for filosofisk og ideologisk slektskap mellom disse bevegelsenes kritikk av treenighetslæren, eller har de kommet til sine konklusjoner uavhengig av hverandre? Og er deres argumentasjon holdbar, slik at også de historiske kirker burde ta den opp til grundig overveielse?

Disse spørsmålene skal jeg prøve å avklare på de følgende sidene. Jeg skal først se på kritikken av treenighetslæren hos mormonerne, for så å avklare dens forhold til treenighetskritikk i karismatiske retninger som Oneness Pentecostalism og trosbevegelsen. I den grad det er aktuelt, vil jeg ha et visst fokus på bevegelsenes og synspunktenes nedslag i en norsk kontekst.

2. Jesu Kristi kirke av de siste dagers hellige.

De store vekkelsesbevegelsene på 1700-tallet, pietisme og metodisme, hadde, selv om de la stor vekt på de religiøse erfaringer og den enkeltes omvendelsesopplevelse, ikke noe ønske om å ta avstand fra etablert kirkelære. I USA radikaliseres imidlertid vekkelsen i første del av det 19. århundre på en måte som satte et kritisk søkelys også på de etablerte bekjennelser; den amerikanske vekkelsespredikanten Charles Finney (1792-1875) kunne for eksempel omtale Westminster Confession som "a paper pope".² Det dreier seg her om en så sterk vektlegging av erfaring og opplevelse at presise læreutsagn oppfattes som uinteressante eller uheldige.³ Kritik av treenighetslæren finner vi likevel ikke hos Finney eller hos hans etterfølgere innenfor den evangelikale bevegelse.

Dette endres med framveksten Jesu Kristi kirke av de siste dagers hellige, som har hatt kritikk av treenighetslæren som en viktig del av sin læremessige identitet fra starten av. Ikke bare bekjennelsene fra reformasjonstiden, men også Nicenum og vedtaket på Chalkedon-konsilet tar en her uttrykkelig avstand fra. Grunnen til dette er at den oppfatter

²Michael S. Horton, "The Legacy of Charles Finney", *Modern Reformation* 4 (1995), 5-9 (<http://www.modernreformation.org/default.php?page=articledisplay&var2=625>, lest 25. januar 2014).

³Lawrence R Rast, Jr, "Charles Finney on Theology and Worship", *Concordia Theological Quarterly* 62 (1998), 63-67, 63 omtaler Finney som "the single most influential theologian in America . . . because he understood the crucial link between democratic individualism and market capitalism, and then wedded those two with Arminian theology."

det fokus på den guddommelige natur og vesensenheten mellom Faderen og Sønnen som disse tekstene målbærer som uttrykk for en abstrakt tenkemåte som skyldes at det bibelske fokus på det konkrete er blitt erstattet av en ubibelsk tilnærming.⁴ Mormonerne ønsker derfor å forstå alle bibelske gudsbeskrivelser, også de åpenbart antropomorfe, bokstavelig, og anser ethvert avvik fra dette prinsippet som uttrykk for en bibelfremmed platonisme.⁵

Den kritiske innvending mot denne tilnærming er selvsagt at om Gud uten innskrenkning kan beskrives som et menneske, så er han et menneske. Dette oppfattes imidlertid av mormonerne ikke som kritikk, men som en konsekvens de positivt fastholder som uttrykk for sin overbevisning; Gud har et legeme og befinner seg på et fysisk sted i universet.⁶ Den bokstavelige tolkning av de antropomorfe gudspredikatene hører altså sammen med en kritikk av det som oppfattes som et altfor skarpt skille mellom Gud og menneske i tradisjonell kristendom; ifølge mormonernes lære er ikke forskjellen mellom Skaper og skaperverk den grunnleggende og uopphevelige distinksjon i virkelighetsforståelsen. For mormonerne er det i stedet slik at Gud på forbilledlig vis har realisert det potensial for guddommeliggjøring som alle mennesker i prinsippet har. Slik Gud er blitt, kan vi derfor også en gang bli.⁷ Som det fullkomne menneske er han imidlertid nådd

⁴En nøktern og kompetent innenfra-beskrivelse av mormonismens lære finnes i Craig L. Blomberg og Stephen Edward Robinson, *How wide the divide? A Mormon and an evangelical in conversation*, Downers Grove, Ill: InterVarsity Pr, 1997. Robinson, som selv er mormoner, skriver om dette s. 130: "Latter-day Saints are trinitarians in the sense that they truly believe in God the Father, in God the Son and in God the Holy Spirit, and also in that they believe these three are one God. But they are not trinitarians in the later creedal sense as defined at Nicaea and Chalcedon because those creeds imposed nonbiblical concepts on the biblical data".

⁵Blomberg og Robinson, *How wide the divide*, 82-83.

⁶Dette synes å ha vært en del av bevegelsens identitet fra starten av; jfr. en tale av John Smith fra 1844: "God himself was once as we are now, and is an exalted man, and sits enthroned in yonder heavens! That is the great secret" (sitert etter David Ray Griffin og James McLachlan, "A Dialogue on Process Theology", i David L. Paulsen og Donald W. Musser (red.), *Mormonism in Dialogue with Contemporary Christian Theologies*, Macon, Georgia: Mercer University Press 2007, 161-210, 194). Til dette lærepunkt i en nyere selvpresentasjon, se Espen Lynne Amundsen, "Jesu Kristi kirke av de siste dagers hellige (Mormonerne)", i Rigmor Heistø (red.), *Dette tror vi. 37 norske trossamfunn og livssynsorganisasjoner presenterer seg selv*, Oslo: Libretto forlag 1997, 139-147, 143.

⁷Blomberg og Robinson, *How wide the divide*, 80-81. Ifølge Kirk R. MacGregor, "The word-faith movement: A theological conflation of the Nation of Islam and Mormonism?", *Journal of the*

fram til en tilstand som også kan beskrives på treffende vi med predikater som allvitende, allmektig, allestedsnærværende og uendelig;⁸ hans kroppslighet forhindrer altså ikke det.

På denne vandringen er Jesus vårt forbilde og vår inspirator. Dette gjør en ved å motta Jesu frelsestilbud og arbeide videre på sin guddommeliggjøring etter Jesu forbilde; Gud gikk først veien selv, så ledet han Jesus som så igjen hjelper oss nå. Tanken om Gud som forbilde for vår vandring mot vår egen guddommeliggjøring leder altså til en frelsesforståelse med sterk vekt på menneskets eget bidrag; dette kan uttrykkes ved at arminianisme er en frelsesforståelse som for mormonismen faller mye mer naturlig enn ulike former for nåde- og utvelgelseslære.⁹

Fordi de har kommet lenger enn oss på vandringen, eventuelt helt fram, kan både Faderen, Sønnen og Ånden av mormonerne beskrives som guddommelige. Slik sett kan mormonere også sies å ha en treenighetslære. Avvisningen av enhver tanke om et substans-orientert enhetsbegrep som bibelfremmed platonisme gjør imidlertid at enheten mellom dem bare tenkes å bestå i felles moral og felles holdninger.¹⁰

For en vurdering av mormonismens gudsforståelse vil dette være et avgjørende punkt. At kirkefedrene gjorde seg avhengige av platonsk filosofi har mormonerne selvsagt rett i. Spørsmålet er om dette er en kontekstualisering som er vellykket i den forstand at den ivaretar bibelske anliggender på en sakssvarende måte, eller om konteksten her overtar styringen på en slik måte at poenget i den bibelske guds- og frelseslære blir borte. Tradisjonell kirkelig eksegese har her fokusert på den paradoksale spenning mellom Guds annerledeshet på den ene siden (Jes 55,8-9; 1 Tim 6,16) og Sønnens vesensenhets med

American Academy of Religion 75 (2007), 87-120, 102, har mormonismen "a concept of theôsis which perceives no qualitative difference between human nature and divine nature but regards humanity and divinity as two poles on a common ontological spectrum". På dette punkt er det altså stor likhet mellom mormonismen og oldtidens gnostisisme.

⁸Blomberg og Robinson, *How wide the divide*, 77.

⁹Robinson gir uttrykk for eksplisitt tilslutning til arminianismen i Blomberg og Robinson, *How wide the divide*, 146.

¹⁰Blomberg og Robinson, *How wide the divide*, 129: "Mormons can accept the formula of 'one God in three persons.' However, we believe that the oneness of these three is not an ontological oneness of being . . . , but a oneness of mind, purpose, power and intent." I sin avvisning Nicenum og Chalkedon bekjenner altså mormonerne seg uttrykkelig til den gudsforståelse disse dokumentene ble skrevet for å avvise.

Faderen på den andre (f. eks. Joh 1,1; 10,30; Kol 1,15; Joh 1,14 har begge momenter på en gang) som uttrykk for evangeliet om den frelsende nåde, og har ment at dette bare lar seg fastholde gjennom en forståelse av ulikheten mellom uendelighet og endelighet som i en viss forstand substansiell eller essensiell. Indirekte bekrefter Jesu Kristi kirke av de siste dagers hellige denne sammenhengen ved at deres treenighetslære er forankret i en alternativ virkelighetsforståelse som innebærer at også frelsesforståelsen blir en annen. Den bibelske nådelære synes altså å henge nært sammen med forståelsen av skillet mellom Gud og menneske som absolutt; forholdet mellom Gud og menneske er her ikke tenkt som et kontinuum hvor en kan vinne fram ved hjelp av en gradvis forbedring, men som en motsetning som bare overvinnes ved hjelp av Guds frelsende inngrep som i den bibelske frelseshistorie primært er manifestert i inkarnasjonens mysterium. Det er derfor god grunn til å hevde at mormonismens treenighetslære i realiteten er en form for triteisme som innebærer tydelige avvik både fra bibelsk gudslære og bibelsk soteriologi.¹¹

Mormonismen har, til tross for adskillig motstand, særlig i den første tiden, hvor kritikken av bevegelsens aksept av polygami også var en viktig problemstilling, hatt betydelig vekst og er i dag i sitt hjemland USA anerkjent som en variant innenfor det sosialt aksepterte religiøse mangfold. Valget av en mormoner som det republikanske partiets presidentkandidat ved valget i 2012 er et klart bevis for det. I forbindelse med den oppmerksomhet mormonismen slik tiltrakk seg, var det også i Norge en avisdebatt om mormonismen er å forstå som en kristen bevegelse. Formulert på denne måten er dette imidlertid et spørsmål som ikke har et klart svar, fordi det avhenger av kriteriet for hva en oppfatter som kristent. Er det et tydelig Jesus-fokus, er mormonismen helt klart å forstå som kristen,¹² noe som i den senere tid også har åpnet for en viss forsiktig dialog med de evangelikale.¹³ Men oppfattes kristen tro som tilslutning til de økumeniske, oldkirkelige

¹¹Dette innebærer at jeg heller ikke er overbevist av forsøket på å komme til rette med mormonismens gudslære gjennom dialog med aktuell debatt om den sosiale treenighet, se David L. Paulsen og Brett McDonald, "Joseph Smith and the Trinity: An analysis and defense of the social model of the Godhead", *Faith and Philosophy* 25 (2008), 47-74.

¹²Se f. eks. Stephen H. Webb, "Mormonism obsessed with Christ", *First Things* (2012), <http://www.firstthings.com/article/2012/01/mormonism-obsessed-with-christ>, lest 24. januar 2014.

¹³Det foreløpig siste eksempelet er Robert L. Millet og Gerald R. McDermott, *Claiming Christ: a Mormon-Evangelical debate*, Grand Rapids: Brazos Press, 2007; se også Richard N. Ostling, "Most improbable dialogue: Mormon Tabernacle revival service is latest sign of openness to evangelicals",

bekjennelser, kan mormonismen vanskelig kalles en kristen bevegelse.

3. Oneness Pentecostalism og trosbevegelsen

Selv om mormonismen er blitt en sosialt respektert bevegelse kan den i oppslutning og utbredelse likevel ikke likevel ikke måle seg med den pinsekarismatiske bevegelse, som utvilsomt er den mest markante kristne vekkelsesbevegelse i det 20. århundre. Det kunne være nærliggende å tenke seg at det fokus en her finner på Åndens manifesteringer i form av tungetale og helbredelse kunne dra i retning av en form for modalisme: Dette er Åndens epoke, og nå møter Gud oss primært som Den Hellige Ånd. Det er imidlertid ingen generell tendens i pinsebevegelsen til kritikk av klassisk treenighetslære. Det henger til dels sammen med en skepsis til faglig debatt, særlig i de første tiår av bevegelsens historie, som gjorde at det å ta stilling til de klassiske bekjennelsesskrifter og de diskusjoner som er assosiert med dem ble oppfattet som en avsporing. Samtidig vil en nok også i den grad en er seg sine teologiske røtter bevisst i stor grad finne disse i metodismen, som aldri har gitt rom for kritikk av treenighetslæren.

Det er imidlertid ikke vanskelig å finne eksempler på antitrinitarisme også innen pinsebevegelsen. Fra USA kjenner vi den såkalte Oneness Pentecostalism¹⁴ som også har fått nedslag i Norge¹⁵. Her forstår en det slik at det er én Gud med ulike manifesteringer; både Jesus og Den Hellige Ånd er altså framtredelesformer for den éne Gud. Dette utfoldes så som eksplisitt trinitetskritikk. De oldkirkelige bekjennelser misforstår den bibelske gudslære, og ved å slutte seg til dem vil en derfor ifølge Oneness Pentecostalism utsette seg for Guds vrede.¹⁶ Dåp utføres derfor utelukkende i Jesu navn.

Christianity Today 53 (2009), 23-27.

¹⁴D.A. Reed, "Oneness Pentecostalism", i Stanly M. Burgess og Gary M. McGee (red.), *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*, Grand Rapids: Zondervan 1988, 644-651.

¹⁵Geir Lie, *Fra amerikansk hellighetsbevegelse til moderne norsk karismatikk: Et historisk overblikk*, Oslo: Akademia forl., 2011, 147-159; det viktigste eksempel i dag er antagelig de såkalte Nardus-menighetene; se <http://nardus-menighetene.no/>.

¹⁶"Millioner av mennesker har gjennom historien pådradd seg . . . Guds vrede, ikke minst gjennom treenighetslæren. Denne læren, som fant sin form gjennom kirkekonsilet i Nikea i år 325 og siden bearbeidet gjennom tre andre konsiler, er et produkt av Babylonsk villfarelse, hellenistisk filosofi og

En viktig representant for denne tradisjonen er William Branham, en helbredelsespredikant som døde etter en bilulykke i 1965, og som oppfattet seg selv som endetidens profet.¹⁷ Han tok nok i noen grad avstand fra Oneness Pentecostalism og var nok også mindre kritisk enn denne bevegelsens mest markante talsmenn overfor kristne med en tradisjonell treenighetslære,¹⁸ selv om det neppe er særlig tvil om at også hans treenighetslære må oppfattes som modalistisk.¹⁹ I likhet med Oneness Pentecostals var han tydelig i sin kritikk av de oldkirkelige bekjennelser.²⁰ Også Branham-bevegelsen er aktiv i Norge.²¹ Jeg kjenner ikke til noen studie som har forsøkt å analysere sammenhengen mellom Branhams modalisme og hans helbredelsesforkynnelse, men det er lett å tenke seg at når

kirkens frafall fra sannheten." "Om Nardus", <http://nardus-menighetene.no/index.php/om-nardus>, lest 27. juli 2012.

¹⁷D. J. Wilson, "Branham, William Marrison", i Stanly M. Burgess og Gary M. McGee (red.), *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*, Grand Rapids: Zondervan 1988, 95-97. Et annet læremessig særtrekk ved Branham var hans forståelse av at Evas synd involverte en seksuell relasjon med slangen, og at mennesker som er mottagere av slangesæden derved er forutbestemt til (tidsbegrenset) fortapelse.

¹⁸For dokumentasjon for dette på Branham-bevegelsen amerikanske webside, se "Trinity and Oneness", http://en.believethesign.com/index.php?title=Trinity_and_Oneness, lest 27. juli 2012 (http://en.believethesign.com/index.php?title=Trinity_and_Oneness, lest 24. januar 2014). Branham arbeidet selv også innenfor trinitariske sammenhenger; se Lie, *Fra amerikansk hellighetsbevegelse til norsk karismatikk*, 151.

¹⁹Hans visstnok mest fullstendige redegjørelse for dette er en preken gjengitt som William Marion Branham, "The Godhead explained", <http://churchages.com/en/sermon/branham/61-0425B-godhead-explained>, lest 27. juli 2012. Han klargjør her at han mener dåp skal foretas i Jesu navn, som etter hans oppfatning er det navn på Faderen, Sønnen og Ånden som er ment i Matt 28,19. Han oppfatter altså ikke Faderen, Sønnen og Ånden som navn, men som ulike titler på den samme Gud. I motsetning til Oneness Pentecostals krever han imidlertid ikke gjendåp av dem som er døpt med dåpsformelen fra Matt 28,19.

²⁰Med henblikk på Nikea-møtet uttalte han: "Ever since then people have failed to realize that there is just one God with three offices or manifestations." Sitert etter "William M. Branham", http://en.wikipedia.org/wiki/William_Branham, lest 27. juli 2012, som har utførlig dokumentasjon når det gjelder Branhams lære.

²¹Lie, *Fra amerikansk hellighetsbevegelse til norsk karismatikk*, 152-153; se også den norske Branham-bevegelsens webside www.vekkelsen.no. I 2011 var det en avisdebatt iden norske avisen Dagen om Branhams lære om treenigheten.

kampen mot sykdom får det hovedfokus det får hos Branham, oppfattes Gud primært i kraft-kategorier, og da er modalismen nærliggende.

Dette perspektivet tas imidlertid et viktig skritt videre gjennom den såkalte trosbevegelsen, altså den bevegelse som regner Kenneth Hagin²² blant sine viktigste lærefedre; dette er en bevegelsen med ganske stor innflytelse både i Norge og i Sverige.²³ Branhams helbredelsesvirksomhet var en viktig inspirator også for trosbevegelsen,²⁴ men den synes også å ha opptatt i seg synspunkter fra mormonismen,²⁵ noe som gjør at omformingen av den klassiske treenighetslæren her blir adskillig mer radikal. Langt på vei synes nemlig trosbevegelsen å ha adoptert mormonismens forståelse av skillet mellom Gud og det skapte som et skille som må forstås i moralske kategorier. Altså blir det også for trosbevegelsen noe som skal overvinnes med åndelig disiplin og rett innsikt; også for trosbevegelsen er Gud det vi på denne måten skal bli. Når dette kombineres med karismatisk helbredelsesforkynnelse, blir imidlertid mormonismens moralske utleggelse av menneskets guddommeliggjøring satt inn i trosbevegelsens dualistiske kamp-perspektiv, som oppfatter sykdom som et uttrykk for at verden er underlagt Satans herredømme.²⁶ Utlagt i en slik kontekst innebærer menneskets guddommeliggjøring at det ved å tro som Gud²⁷ uttaler det maktord som binder Satan og dermed sikrer realiseringen av menneskets helse og lykke.²⁸

²²Se D. R McConnell, *A different gospel: Biblical and historical insights into the Word of Faith movement*, Peabody, Mass.: Hendrickson Publishers, 1995; Kjell Olav Sannes, *Det guddommeliggjorte menneske og den menneskeliggjorte Gud: En analyse av Kenneth E. Hagins lære*, Oslo: Refleks-publishing, 2005.

²³For dette redegjør Lie, *Fra amerikansk hellighetsbevegelse til norsk karismatikk*, 479-549. Viktige navn er her ifølge Lie Aril Edvardsen, Leif S. Jacobsen, Hans Bratterud, Åge Åleskjær, Kjell Haltorp, Ulf Ekman og Enevald Flåten. Bevegelsen er imidlertid ikke læremessig enhetlig.

²⁴McConnell, *A different gospel*, 67.

²⁵For en påvisning av sammenhengen mellom mormonismen og trosbevegelsen, se MacGregor, "The word-faith movement".

²⁶Sannes, *En analyse av Hagins lære*, 69, som i denne sammenheng uttrykkelig peker på innslag av gnostisisme også i Hagins virkelighetsforståelse.

²⁷Det store flertall av bibeloversettelser finner i Mark 11,22 ("écheite pístin theoû") objektsgenitiv: "Ha tro til Gud!" Hagin leser subjektsgenitiv: "Ha samme tro som Gud!" Se MacGregor, "The word-faith movement", 90.

²⁸Sannes, *En analyse av Hagins lære*, 77-91; Magnar Kartveit, "Bruken av Bibelen i trusrørsla",

Mormonismens forsiktede gnostisisme²⁹ er her blitt til en radikal dualisme som synes å gå nok så langt i å identifisere det skapte med det onde.

Både mormonismen og trosbevegelsen tolker også Jesu død på korset i moralske kategorier. I trosbevegelsen fører dette til den såkalte Jesus died spiritually-læren. Den hevder at Jesus ved sin død ble fanget av Satan og fikk hans natur, men at han i og med oppstandelsen på forbilledlig vis brøt ut av dette fangenskapet.³⁰ Forståelsen av korset som en relasjon mellom Faderen og Sønnen er her altså erstattet med tanken om Jesu seier over Satans verdensherredømme som forbilledlig for alle troende, og forståelsen av Guds ord som tilsigelse av frelsens virkelighet er erstattet av tanken om den troende som selv uttaler det guddommelige maktord i kamp med Satan som denne verdens herre.

Dette kan også kombineres med en ensidig kenose-kristologi som hevder at Jesus under sitt jordeliv la bort alle guddommelige egenskaper.³¹ Poenget med kenose-kristologien i denne sammenheng synes å være å få fram likheten mellom Jesus og oss alle; som kan kjempet seg fri fra de onde makters herredømme, kan også vi bli fri om vi gjør dette på riktig måte. En lignende oppfatning finner vi hos Smiths venner, som er en norsk bevegelse om opprinnelig hørte hjemme i pinsebevegelsen. Smiths venner lærer at Jesus ble født med "synd i kjødet" som han beseiret gjennom sitt liv på jorden. I Den Hellige Ånds kraft og ved

Tidsskrift for teologi og kirke 71 (2000), 251-264.

²⁹Se note 7 ovenfor.

³⁰MacGregor, "The word-faith movement", 98-99. Den grunnleggende virkelighetsforståelsen synes å ha visse fellestrekk med dem en finner i klassisk liberalteologi; jfr. Christine Helmer, "Transformations of Luther's Theology in view of Schleiermacher", i Christine Helmer og Bo Kristian Holm (red.), *Transformations in Luther's Theology: Historical and Contemporary Reflectons*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt 2011, 105-121, 107: "Ritschl understood justification in the ethical terms of the victory of spirit over nature".

³¹I januar 2014 var det en debatt i Dagen om kenose-kristologien hos den amerikanske karismatiske predikanten Bill Johnson, som har vært i Norge flere ganger. Kritikken mot Johnson på dette punkt synes å være godt begrunnet, ettersom han formulerer seg på denne måten: "He [Jesus] had NO supernatural capabilities whatsoever! . . . Jesus became the model for all who would embrace the invitation to invade the impossible in His name. He performed miracles . . . as a man in right relationship to God, not as God" (Bill Johnson, *When Heaven Invades Earth: A Practical Guide to a Life of Miracles*, Shippensburg: Destiny Image Publishers, 2005, 29).

fellesskapets veiledning kan alle troende på samme måte oppnå syndfrihet.³²

Det er altså både forskjeller og likheter mellom kritikken av treenighetslæren i mormonismen og i de karismatiske retningene; mens mormonismens kritikk peker i retning av triteisme, tenker både Oneness Pentecostalism og trosbevegelsen mer i retning av modalisme. For begge retninger synes imidlertid forutsetningen å være at den tradisjonelle forståelse av skillet mellom Gud og menneske som bestemt av skillet mellom uendelighet og endelighet og overvunnet i inkarnasjonens paradoksale personhet av Gud og menneske er erstattet av en forståelse av relasjonen mellom Gud og menneske som ulike punkter på et kontinuum, hvor målet for mennesket er å bevege seg i retning av det guddommelige. For mormonerne skjer det ved å utvikle en høyere moralsk standard; i de karismatiske retningene skjer det ved å manifestere åndelighetens seier over det onde, som her primært forstås i sykdomskategorier. De avviker altså fra den virkelighetsforståelse som forankrer kirkens tradisjonelle treenighetslære og frelsesforståelse på ulike, men beslektede måter.

4. Treenighetskritikkens teologiske forankring

Utgangspunkt for gudslæren i de oldkirkelige bekjennelser er forståelsen av forskjellen mellom Gud og det skapte som absolutt; det kan dermed bare bygges bro fra Gud til den fremste representant for det skapte, mennesket, gjennom et guddommelig inngrep som oppfattes som uttrykk for Guds nåde. Slik de oldkirkelige bekjennelser leser Bibelen, er det denne virkelighetsforståelse som utgjør fundamentet for treenighetslæren. Jesus er derfor Frelser fordi han forener guddommelig og menneskelig natur i én person uten forvandling og uten adskillelse.³³ Det er altså bare i kraft av inkarnasjonen forstått som Guds åpenbaring av

³² Fordi Sønnen av Smiths venner ikke uten videre oppfattes som "den usynlige Guds bilde" i kraft av inkarnasjonen, kan det diskuteres om Smiths venner i realiteten bekjenner seg til den klassiske kristne treenighetslæren. Ifølge den nyanserte drøftelsen i Alf Gjøsund, *Seier likevel: Min vei ut av trossamfunnet Smiths venner*, Oslo: Lunde, 2004, 164, er det vanskelig å gi et eksakt svar, fordi representanter for Smiths venner selv ikke er konsistente på dette punkt. Deres ortodoksi forsvares imidlertid i Helje Kringlebotn Sødal, "Den kristelige menighet/Smiths venner", i Helje Kringlebotn Sødal (red.), *Den kristne Norge: Innføring i konfesjonskunnskap*, Kristiansand: Høyskoleforlaget 2002, 243-253, 247-248.

³³ Formuleringen er hentet fra Chalkedon-konsilets vedtak; se Philip Schaff (red.), *The creeds of Christendom*, Grand Rapids: Baker Book House, 1977, 62.

seg selv som et menneske at mennesket kan finne igjen og realisere på nytt den gudsrelasjon som i utgangspunktet var gitt ved skapelsen. På samme måte forstås Den Hellige Ånd og de gaver den gir til fellesskapet av de hellige som manifestering av guddommelig nærvær. Fordi det skapte på denne måten er stedet for Guds nærvær både som Skaper, Frelser og Fornyer og frelse forstås som en ny mulighet til å ta det i bruk på den skapelsens opprinnelige premisser, forstås det skapte ikke som moralsk ufullkomment fordi det er skapt; klassisk kristen treenighetslære er derfor ikke forenlig med en forståelse av det skapte som ondt og utilstrekkelig i seg selv. Forskjellen mellom Gud og det skapte tolkes altså ikke primært som en moralsk forskjell; slik kirken tradisjonelt har tolket Bibelen, er det ikke en synd å være skapt. Dette gjelder også de deler av kristenheten hvor en har hatt en skarp og uttalt lære om menneskets grunnsynd eller arvesynd.³⁴

Kritikken av treenighetslæren i mormonismen, Oneness Pentecostalism og trosbevegelsen er forankret i en grunnleggende annerledes virkelighetsforståelse. Her er ulikheten mellom Gud og det skapte ikke den absolutte motsetning mellom det evige og det begrensede, men oppfattes som ulikhet i moralsk nivå. Når forholdet mellom Gud og det skapte tenkes som ulike punkt på en linje hvor det gjelder å bevege seg fra de onde til det gode³⁵ innebærer det at det å være skapt oppfattes som et problem som skal overvinnnes og guddommelighet som noe som stilles til menneskets disposisjon for å muliggjøre denne overvinnelsen enten ved at en realiserer sitt iboende potensiale for guddommelighet i form av et uklanderlig liv, eller ved at en tar det i bruk i form av en manifestering av helbredende krefter i møte med sykdom eller andre former for motgang. Frelse er da noe mennesket selv realiserer gjennom sitt positive svar på den moralske appell, Jesus blir først og fremst et forbilde, og Ånden en kraft som beseirer skapthetens begrensninger.

I mormonismen og Oneness Pentecostalism kommer dette til uttrykk i form av eksplisitt avvisning av oldkirkelig treenighetslære og kristologi. I den ytterliggående karismatiske bevegelse er ikke denne kritikken like eksplisitt, antagelig fordi en i større grad

³⁴Jfr. i luthersk sammenheng Konkordieformelen, artikkel 1, som er et grundig oppgjør med tanken om at mennesket er skapt syndig. Se Jens Olav Mæland (red.), *Konkordieboken: Den evangelisk-lutherske kirkes bekjennelsesskrifter*, Oslo: Lunde, 1985, 389-392 og 427-437.

³⁵Jfr. Hagins tanke om at "det gjenfødte menneske er guddommelig på en måte som er parallell med Jesu guddom" (Sannes, *En analyse av Hagins lære*, 91); også mormonerne ser "humanity and divinity as two poles on a common ontological spectrum" (MacGregor, "The word-faith movement", 102).

ønsker å oppfatte seg selv som en fornyelsesbevegelse innen de etablerte kirkesamfunn. Det er likevel ingen tvil om at den prinsipielle likhet mellom Jesus og de troende også her framheves gjennom en kristologi med sterk vekt på at det var som menneske Jesus vant sin kamp mot døden og djevelen, samtidig som hans guddommelighet oppfattes som et lærepunkt med liten reell betydning. De troende skal selv gjøre det Jesus gjorde da han bandt Satan ved sitt maktord. I noen tilfelle understrekes dette guddommeliggjørelsesperspektivet så sterkt at det prinsipielle skille mellom Gud og menneske blir helt borte, slik at vi i realiteten har å gjøre med en form for polyteisme. Skillet mellom Gud og mennesker er ikke opphevd på denne måten i den ensidig kenotiske kristologi. Likevel er det tydelige fellestrekk ved at frelse også her primært forstås som et moralsk begrep, med sterk og ensidig vekt på realiseringen av den mulighet for syndfrihet som Jesus på forbilledlig vis manifesterte.

Hva er grunnen til at disse bevegelsene kan oppfatte sin kritikk av helt grunnleggende aspekter ved den økumeniske kristenhets gudslære, antropologi og frelsesforståelse som uttrykk for den opprinnelige kristendom, og vinne fram med slike synspunkter i den forstand at de oppnår adskillig utbredelse? En mulig måte å forstå dette på er å hevde at mormonismen og trosbevegelsen vinner fram fordi den på viktige punkter korresponderer med modernitetens fokus på det autonome og selvstendige individ som ikke bøyer seg for noen autoriteter, heller ikke den guddommelige.³⁶ I utgangspunktet er imidlertid både mormonismen og trosbevegelsen utpreget motkulturelle bevegelser der korrespondanse med tenkningen hos den intellektuelle elite neppe er viktig som forklaring hverken av lære eller utbredelse. Da synes det rimeligere å anta at de har mer av sin tiltrekningskraft i en kritikk av de etablerte folkekirkers tilpasning til det allment aksepterte. Den oldkirkelige dogmedannelse forstås da som uttrykk for en tilsvarende tilpasning til den tids rådende filosofiske tankemønstre uten at en vil eller kan skjelne mellom berettigede og uberettigede elementer i de kirkens forsøk på kontekstualisering hverken i fortid og nåtid. Den økumeniske kristenhet har imidlertid alltid fastholdt at samtidens tenkning integreres i de oldkirkelige dogmedannelse på en måte som ivaretar sentrale, og for den kristne tro uoppgivelige, bibelske anliggender, og jeg har i denne artikkelen prøvd å forsvare denne tilnærming som sakssvarende. Dersom dette er riktig, innebærer det at den eksplisitte (i

³⁶Jfr. note 3 ovenfor, hvor dette anføres som et nærliggende tolkningsperspektiv på den evangelikale bevegelse; i så fall er de trinitetskritiske bevegelsene å forstå som en radikaliserings av den samme tendensen.

mormonismen og Oneness Pentecostalism) og implisitte (trosbevegelsens) kritikk av den oldkirkelige treenighetslæren blir så unyansert at den blir villedende.

Det er på bibelske premisser simpelthen ikke riktig å si at som Gud er, skal vi en gang bli. For det skapte kan ikke bli uskapt, heller ikke i fullendelsen; forskjellen mellom Gud og det skapte vil alltid bestå. Den positive implikasjon av dette er at skaptheten i seg selv ikke er hverken syndig eller ond, og at troen derfor ikke består i å vente på noe som en gang kommer når det onde fullt ut er overvunnet, men utfoldes i en takknemlig tilegnelse av skaperverkets velsignelser allerede her og nå.

Litteratur

- Amundsen, Espen Lynne, "Jesu Kristi kirke av de siste dagers hellige (Mormonerne)", i Rigmor Heistø (red.), *Dette tror vi. 37 norske trossamfunn og livssynsorganisasjoner presenterer seg selv*, Oslo: Libretto forlag 1997, 139-147.
- Blomberg, Craig L. og Stephen Edward Robinson. *How wide the divide? A Mormon and an evangelical in conversation*, Downers Grove, Ill: InterVarsity Pr, 1997.
- Branham, William Marion. "The Godhead explained", <http://churchages.com/en/sermon/branham/61-0425B-godhead-explained>, lest 27. juli 2012.
- Gjøvsund, Alf. *Seier likevel: Min vei ut av trossamfunnet Smiths venner*, Oslo: Lunde, 2004.
- Griffin, David Ray og James McLachlan, "A Dialogue on Process Theology", i David L. Paulsen og Donald W. Musser (red.), *Mormonism in Dialogue with Contemporary Christian Theologies*, Macon, Georgia: Mercer University Press 2007, 161-210.
- Helmer, Christine, "Transformations of Luther's Theology in view of Schleiermacher", i Christine Helmer og Bo Kristian Holm (red.), *Transformations in Luther's Theology: Historical and Contemporary Reflections*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt 2011, 105-121.
- Horton, Michael S. "The Legacy of Charles Finney", *Modern Reformation* 4 (1995), 5-9.
- Johnson, Bill. *When Heaven Invades Earth: A Practical Guide to a Life of Miracles*, Shippensburg: Destiny Image Publishers, 2005.
- Kartveit, Magnar. "Bruken av Bibelen i trusrørsla", *Tidsskrift for teologi og kirke* 71 (2000), 251-264.
- Lie, Geir. *Fra amerikansk hellighetsbevegelse til moderne norsk karismatikk: Et historisk overblikk*, Oslo: Akademia forl., 2011.
- MacGregor, Kirk R. "The word-faith movement: A theological conflation of the Nation of Islam and Mormonism?", *Journal of the American Academy of Religion* 75 (2007), 87-120.
- McConnell, D. R. *A different gospel: Biblical and historical insights into the Word of Faith movement*, Peabody, Mass.: Hendrickson Publishers, 1995.
- Millet, Robert L. og Gerald R. McDermott. *Claiming Christ: a Mormon-Evangelical debate*, Grand Rapids: Brazos Press, 2007.
- Mæland, Jens Olav (red.), *Konkordieboken: Den evangelisk-lutherske kirkes*

bekjennelsesskrifter, Oslo: Lunde, 1985

"Om Nardus", <http://nardus-menighetene.no/index.php/om-nardus>, lest 27. juli 2012.

Ostling, Richard N. "Most improbable dialogue: Mormon Tabernacle revival service is latest sign of openness to evangelicals", *Christianity Today* 53 (2009), 23-27.

Paulsen, David L. og Brett McDonald. "Joseph Smith and the Trinity: An analysis and defense of the social model of the Godhead", *Faith and Philosophy* 25 (2008), 47-74.

Rast, Lawrence R, Jr. "Charles Finney on Theology and Worship.", *Concordia Theological Quarterly* 62 (1998), 63-67.

Reed, D.A., "Oneness Pentecostalism", i Stanly M. Burgess og Gary M. McGee (red.), *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*, Grand Rapids: Zondervan 1988, 644-651.

Sannes, Kjell Olav. *Det guddommeliggjorte menneske og den menneskeliggjorte Gud: En analyse av Kenneth E. Hagins lære*, Oslo: Refleks-publishing, 2005.

Schaff, Philip (red.), *The creeds of Christendom*, Grand Rapids: Baker Book House, 1977.

Sødal, Helje Kringlebotn, "Den kristelige menighet/"Smiths venner"", i Helje Kringlebotn Sødal (red.), *Den kristne Norge: Innføring i konfesjonskunnskap*, Kristiansand: Høyskoleforlaget 2002, 243-253.

"Trinity and Oneness", http://en.believetheesign.com/index.php?title=Trinity_and_Oneness, lest 27. juli 2012.

Webb, Stephen H. "Mormonism obsessed with Christ", *First Things* (2012).

"William M. Branham", http://en.wikipedia.org/wiki/William_Branham, lest 27. juli 2012.

Wilson, D. J., "Branham, William Marrion", i Stanly M. Burgess og Gary M. McGee (red.), *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*, Grand Rapids: Zondervan 1988, 95-97.